

TONČI KOKIĆ¹

Univerzitet u Splitu, Filozofski fakultet, Hrvatska

PODJELA MOĆI U SPARTI: NEDOVOLJNO ZA OPSTANAK

Sažetak: Podjela političke moći na zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast temeljna je ustavna pretpostavka suvremenih političkih uređenja demokratskih država. Ključna intencija diobe vlasti je u raspodjeli funkcija i osoba kako bi se izbjegla koncentracija moći i moguća tiranija manje skupine ili jednog čovjeka, kao i opstanak zajednice. Anticipacije ove teorije su u antičkim grčkim polisima gdje su postojale miješane ustavne vrste koje su uključivale elemente monarhije, oligarhije i demokracije – paradigmatski primjer takve ustavne mješavine je Sparta. Spartanski visoko razvijeni i sofisticirani politički sustav uključivao je oblike miješane vladavine, s međusobnom kontrolom funkcija i osoba koje ih nose, i jasnim političkim ciljem očuvanja postojeće društveno-ekonomske pozicije pripadnika različitih društvenih slojeva. Spartansko društvo bilo je utemeljeno na nepravednim naslijeđenim odnosima u kojima je jedna klasa uživala rezultate rada drugih klasa, na kraju je takav sistem doveo do manjka stanovništva, pogotovo vojnika iz vladajuće klase i Sparta je propala. Teza da je propast Sparte uzrokovana nepravednim odnosima nije jednostavno dokaziva, kao ni teza da je podjela političke moći nekorisna za opstanak države – autor uvjerljivijom smatra tezu da miješani oblik vlasti, dioba moći, koristan politički alat koji ipak ne jamči očuvanje političke zajednice čak i kada je ona pravedna – nego da ontogenija i rodoslovlje neke konkretne zajednice te povijesni kontekst nužno vode političkom kraju svaki oblik političkog udruživanja u konkretnom povijesnom trenutku jer je takav uvijek po svojoj naravi privremen.

Ključne riječi: antička filozofija, miješana ustavna vladavina, polis, dioba moći, Sparta

¹ E-mail adresa autora: tkokic@ffst.hr

UVOD

Izrekom britanskog povjesničara Lorda Actona iz 19. st. da je moć podložna korupciji, a da apsolutna moć korumpira apsolutno, ukazuje se na to da koncentracija moći vodi prema apsolutnoj moći malog broja ljudi, ili samo jednoga – diktaturi. Suvremeni predstavnički politički sustavi svojim temeljnim zakonima pretpostavljaju tripartitnu podjelu vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, pokušavajući uspostaviti sustav međusobne kontrole koji ne bi dopustio preuzimanje apsolutne vlasti i njezine zloupotrebe od strane neke parcijalne skupine. Trodioba vlasti u parlamentarnim demokracijama trebala bi jamčiti zaštitu interesa različitih skupina, uspostavljanjem institucionalnih pravila kojim bi se harmonizirali ti interesi, i tako očuvala stabilnost zajednica. Prvo poglavlje rada donosi političko-povijesni prikaz antičke Sparte, njezinih prirodnih i ljudskih resursa te opisuje njezin položaj unutar grčkog svijeta. Drugo poglavlje, jer su izvori ili inspiracija suvremene trodiobe vlasti vjerojatno antički, u antičkim grčkim polisima, opisuje postojeća antička ustavna ustrojstva (postojale su monarhija, oligarhija i demokracija kao oblici vlasti, kao i miješani oblici) te specifična obilježja spartanskog političkog uređenja – kao miješanog oblika ustavne vlasti u kojem je postojalo međudjelovanje monarhijskog oblika dijarhije, nadglednika tj. efora i predstavničke vlasti skupštine te Vijeća starijih. U zaključku se koristi primjer Sparte kao paradigmatički obrazac političke zajednice s dobrom podjelom moći, ukazujući da je podjela moći dobar politički oblik vlasti, ali koji na žalost čak i kada je pravedan ne jamči očuvanje političke zajednice.

SPARTA

Nije bilo dopušteno upisati ime pokojnika na njegovom grobu, osim ako se radilo o muškarcu poginulom u ratu ili ženi koja je umrla obavljajući svoju svetu dužnost
(Plut. Lyc. 27.2).

Pojam *Sparta* izaziva niz asocijacija, od bitke kod Termopila gdje je prikazana nevjerojatna hrabrost i očuvanje časti koje je važnije od vlastitog života, oskudnog načina života, spartanskog, preko lakonskih izraza kojima se misli na jezgrovit i kratki načina govora Lakademonjana, označavajući specifičnost Sparte i Lakonije. Sparta je do danas ostala paradigma hrabre, vrhunski vojno organizirane zajednice koju odlikuje red, građanska disciplina, pažljivi i strogi obrazovni sistem, minuciozna politička uređenost s

jasnim i specifičnim mehanizmom kontrole vlasti i stroga društvena hijerarhija koja se oslanjala na robovski rad i društveno-ekonomsku nejednakost klasa. Divljenje prema spartanskoj kulturi i političkom sustavu poznato kao lakonofilija, začeto je već u antici, kod Sokrata i Platona, može se naći u brojnim nedemokratskim političkim uređenjima i diktaturama, a u zadnje vrijeme i demokratskim, posebno kod onih usmjerenih više prema političkoj stabilnosti nego kompliciranim demokratskim procedurama. U arhajskom i klasičnom razdoblju Sparta je bila najmoćniji grad-država grčkog svijeta (Pomeroy, 2014: 91). U začecima grčke civilizacije, negdje između 8. i 7 st. pr. Kr. Sparta je vjerojatno doživljavala svoj društveni i kulturni *flourit*. Sparta je u tom trenutku bila predvodnica kulture helenskog svijeta, no do 5. st. pr. Kr. ostala je samo vojna sila dok je društvo, uključujući ekonomiju, kulturu i umjetnost, nazadavalo prema vojno organiziranoj zajednici s vrlo rigidnim društvenim podjelama, sve dok i njezina vojna moć nije erodirala u ratu s Tebom, Atenom i Makedoncima, da bi na kraju izgubila neovisnost pod Rimljanima 146. pr. Kr. Stereotipna idealizacija opisuje Spartu kao složnu zajednicu jednakih, u kojoj je postojao patriotizam, asketizam, militarizam, pederastija i prava žena, no to nije bilo njezino zbiljsko i trajno obilježje, nego samo jedan povijesni trenutak, iako je ovaj stereotip ostavio najsnažniju impresiju koja je oblikovala stoljetne opise spartanskog društvenog uređenja (Batarelo Kokić i Kokić, 2021: 542). Zajednica jednakih odnosila se samo na brojčano vrlo malu skupinu stanovnika Sparte, punoljetnih muškaraca, spartijata, čiji su očevi bili to isto.

Grci su stanovnike Sparte zvali Lakademonjanima jer je osim samog grada Sparte, grad-državu tj. polis sačinjavalo još pet sela oko male uzvisine, akropole, njihova naselja na tom teritoriju nazivana su Lakonskom zemljom (Lakônîkê gê) pa su oni sebe često nazivali Lakonjanima. Sparta je teritorijem od oko 7700 km² bila najveći grčki grad-država, tri puta veća od Atene, također je bila među najbogatijim polisima, s razvijenom metalurgijom i vrhunskim lončarskim proizvodima. Tradicija ističe i ljepotu spartanskih žena: „Ljepota spartanskih žena bila je naširoko slavljenja, a spartanski ženski zborovi bili su poznati” (Pomeroy, 2014: 93). Za razliku od Atene koja je izvozila ‘suvišak’ stanovništva izvan grčkih krajeva zbog sprječavanja rastanka veličine ograničenih zemljišnih posjeda i osiromašjenja, kolonizirajući Mediteran i Crno more, Spartanci su osvojili poljoprivredno bogatu Meseniju, istovremeno porobivši njezine grčke stanovnike koji su postali spartansko roblje: „Osvojene zemlje bile su podijeljene na imanja koja su obrađivali mesenski heloti u korist spartanskih gospodara koji su, oslobođeni potrebe za radom, svoje vrijeme posvećivali vojnoj obuci” (Tridimas, 2024: 46). Heloti su gospodarima uz obavezu pokornosti, iako to nije bilo fiksno određeno,

morali davati „polovinu uroda sa polja” (Paus. 4.14.4). Oko 9000 spartijata, muškaraca čiji su očevi također bili spartijati, dobijali bi neotuđivi (nije se mogao prodati niti pokloniti) komad zemlje (*klaros*) podjednake veličine: ovaj sustav uspješno je funkcionirao sve dok nadglednik (efor) Epitad zbog osobnih interesa, osvete sinu, nije u 4. st. pr. Kr. promijenio zakon dopustivši „otuđenje zemljišta od prirodnih nasljednika” (Isaeus, 2013: 198).

Sparta je u to vrijeme jedina u Grčkoj imala stalnu profesionalnu vojsku, postavljajući se često za zaštitnicu svih Grka i njihovih polisa, a muški stanovnici bili su vojni obveznici do 60 godine starosti. Grčki polisi su prihvaćali njezino vojno prvenstvo i pouzdavali se u njihovu vojnu snagu, pogotovo u otporu Perzijancima (Powell, 2003: 97). U Herodota postoje zapisi koji to potvrđuju:

Spartanci su davali admirala koji je bio glavni zapovjednik, a Euribiad (Euribiades), Euriklidov sin (Eurycles), kaže da su saveznici rekli da ako im Lakonjanin nije vođa, radije bi okončali flotu koja se okupljala nego da je vode Atenjani (Hdt. 8).

Hrabra i dobro uvježbana spartanska vojska na kraju je, prije velikog vojnog poraza Sparte 371. god. pr. Kr. u bitci kod Leuktre gdje ih je porazila tebanska vojska, bila malobrojna i imala tek malo više od 1000 teško naoružanih pješaka, hoplita (Powell, 2003: 98). Nakon poraza preživjeli spartanski vojnici, njih nekoliko stotina, pobjegli su s bojnog polja bez sankcija po povratku kući. Ovaj poraz označio je kraj prevlasti Sparte među grčkim polisima. Samo pedeset godina ranije, u bitci s Atenom 425. god. pr. Kr. kod Sfakterije kada je zarobljenim spartijatima, njih 120, koji su se izgladnjeli predali, oduzeta čast. Razlog promjene odnosa prema vojnicima koji su se predali bio je u manjku spartijata i opasnosti od propasti Sparte zbog manjka ljudi (*oliganthrôpia*). Manjak stanovnika je bio takav da su spartijati uveli zakon: „Naime, hoteći zakonodavac da Spartanaca bude što je moguće više, nagovorio je građane da rađaju što više djece. Jer postoji u njih zakon prema kojem se čovjek s trojicom sinova oslobađa službe u tjelesnoj straži, dok je onaj s četvoricom slobodan od svih daća” (Aristot. Pol. 1270b).

Sparta je bila vojnički organizirana država, no *homoioi* ipak nisu većinu dana provodili u vojnim vježbama nego u igrama loptom, lovu i gimnastici (Bayliss, 2022: 41). Spartanci su zbog toga bili nadmoćni u sportu pa su na panhelenskim igrama u razdoblju između 720. i 576. god. pr. Kr. predvodili u broju pobjednika na igrama: od 81 poznatog olimpijskog pobjednika Sparta je dala njih 46. U tadašnjem najpopularnijem takmičenju, stadionskom trčanju, Sparta je dala 21 pobjednika od njih 36 poznatih iz tog razdoblja. Uživanje u sportu i dokolici koja je to omogućavala, pretpostavljalo je posto-

janje političkog sustava upravljanja koji bi omogućio zadržavanje njihovog privilegiranog načina života, neupitnu političku stabilnost i trajno održanje zakona koji bi to propisali.

POLITIČKI SUSTAV SPARTE

Aristotel navodi kako bi ustav polisa trebao sadržavati tri elementa ili aspekta vlasti, podjelu moći:

Postoje u svih državnih poredaka tri dijela o kojima valjan zakonodavac treba razvidjeti: što je kojemu korisno. Kad su ti usklađeni, nužno je i poredak usklađen, i državni se poreci uzajamno razlikuju kako se razlikuju pojedini od tih sastojaka. Od ta tri sastojka jedan je onaj koji savjetuje o zajedničkim stvarima, drugi je o upravnim položajima (to jest: što oni trebaju biti i nad čime trebaju imati ovlast, te kakav treba biti njihov izbor), treći je o sudstvu (Aristotle Pol. 1297b40-1298a3).

Politički sustav polisa Sparte specifična je vrsta društvenog uređenja koja je miješala nekoliko tada poznatih ustavnih vrsta, a njegova struktura vjerojatno je proizlazila iz društvene strukture koju svaka vladajuća skupina pokušava održati. No, za razliku od npr. Atene koja je svojim demokratskim (*dēmokratía*) sustavom pokušavala stvoriti, ne vladavinu većine, nego „kompromis interesa između različitih klasa” (Powell, 2003: 273) i koja nije imala strogo formaliziranu podjelu na klase (iako su one naravno postojale i bile jasno razdijeljene), u Sparti je društvo bilo vrlo jasno podijeljeno, a njihov politički sustav je samo u vladajućoj klasi imao neku vrstu ravnopravnosti tipičnu za politički sustav *dēmokratía*.

Spartansko društvo bilo je političko-ekonomski podijeljeno u nekoliko glavnih skupina: 1) vladajuća klasa muškaraca istovjetnog političkog položaja, spartijati (sg. *spārtiātai*) ili tako zvani ‘oni slični’ (*hoi homoioi*) iako je među njima bilo značajnih razlika u bogatstvu, privilegirani sloj političara, vojnika i nasljednih zemljoposjednika, 2) sloj slobodnih građana bez punih građanskih prava, nejasne etničke pripadnosti, zvanih ‘susjedi’ (*perioikoi*) koji su živjeli oko Sparte, na ‘susjednim’ selima (*komai*) ili zajednicama (*po-leis*) s vrlo malim zemljišnim posjedima (iako je među njima bilo bogatih) i nekom vrstom lokalne uprave te pravima u služanju u vojsci, i 3) potlačeni sloj porobljenih, heloti (*heilōtēs*) ili zarobljenici, to su bili potomci izvornih stanovnika Lakonije i Mesenije, sluge s pravima sličnijima robovskim, njima se ponekad mogao oduzeti život bez ikakve sankcije. Heloti su bili najniži sloj prema kojem su spartijati bili nemilosrdni, iako su ovisili o njihovom radu koji je bio ‘prehrambeni kanal’ spartanskog društva (Bayliss, 2022: 31).

Barijere između klasa bile su slabo propusne ali su ipak dopuštale određeni prijelaz između skupina jer su se heloti mogli osloboditi prijelazom u tzv. klasu novih pripadnika demosa (*neodamodeis*), vjerojatno zbog vojne službe, kao što su spartijati koji bi zapali u siromaštvo i ostali bez sredstava za zajedničko blagovanje (*syssitia*) prelazili u klasu inferiornih (*hypomeiones*). Postojanje manjih 'spartijata' zabilježeno je samo jednim svjedočenjem u Ksenofonta: „Heloti, oslobođenici, manji (manje važni ili drugorazredni, nap. a.) Spartijati i Periojci” (Xen. Hell. 3.3.6). Uz ove međuklase postojala je i klasa 'polubračće' (*mothakes*) koju su sačinjavali usvojeni dječaci čiji je otac bio spartijat a majka helot, ili vjerojatnije, posebno nadareni dječaci inferiornih koje je podupirao neko od bogatih spartijata (Bayliss, 2022: 26). Neki su također bili stranog porijekla, udomljena djeca (*trophimoi*) ali su stjecali obrazovanje unutar spartanskog obrazovnog sustava (Ducat, 2006: 151).

Različiti interesi slojeva spartanske zajednice očekivano su proizvodili napetosti u borbi za što bolji društveni i ekonomski položaj, kao i sukobi unutar slojeva jer su postojale razlike u bogatstvu unutar pripadnika svih slojeva, pogotovo spartijata. Legendarni spartanski zakonodavac i politički reformator Likurg (*Lykoŭrgos*) čije postojanje nije neupitno dokazano, prema tradiciji prikazanoj u Plutarhovom *Likurgovu životu*, osmislio je spartanski politički sustav koji je trebao omogućiti stalnost postojećih odnosa, sprječavajući prevlast određene interesne skupine unutar spartijatske zajednice:

Među mnogim inovacijama koje je Likurg uveo, prva i najvažnija bila je njegova institucija senata ili Vijeća starijih, koje je, kako Platon kaže, time što se stopilo s 'grozničavom' vladom kraljeva i imalo jednak glas s njima u pitanjima od najveće važnosti, unijelo sigurnost i dužnu umjerenost u državne savjete. Jer prije toga građanska politika bila je promjenjiva i nestabilna, naginjući u jednom trenutku slijeđenju kraljeva prema tiraniji, a u drugom slijeđenju mnoštva prema demokraciji (Plut. Lyc. 5.6).

Likurg je uveo savjetodavno Vijeće starijih (*gerousía*) koji su činili stariji od 60. godina, smatrajući da će se tako stabilizirati višestruki interesi i najbolje sprječiti suprotstavljene strane: Stariji će stati na stranu kraljeva u slučajevima nasrtaja naroda na vlast, a na stranu naroda u obrani od pokušaja uvođenja tiranije. Likurgu se pripisuje uvođenje kompleksnog sustava upravljanja koji je sadržavao elemente monarhije, oligarhije i demokracije, pa se može reći da je „Ustav Sparte tipičan grčki primjer miješanog ustava” (Hansen, 2010: 521). Za razliku od drugih grčkih polisa koji su bili monarhija (Makedonija), tiranija (Sirakuza), oligarhija (Korint) ili demokracija (Atena), u Sparti se nalazi miješani oblik vladavine: „Sparta je imala ono što su starogrčki komentatori nazivali 'mješovitim' ustavom, koji je spajao kra-

ljevstvo, oligarhiju i demokraciju ...” (Pomeroy, 2014: 33). Kraljevska vlast kao idealizacija iz proteklih vremena, Homerova tvrdnja kako „Nije dobro mnogovlađe; neka je jedan vladar” (Hom. Il. 204) više nije vrijedila, već se kod Aristotela kraljevska vlast, pogotovo ona dobročiniteljska, pripisuje nepovratnim prošlim vremenima „... vrsta kraljevske jednovlade obuhvaća one iz junačkoga doba koje bijahu prema zakonu te uz pristanak podanika i po očinskim običajima.” (Aristot. Pol. 1285b) dok se za najboljeg vladara pretpostavlja srednja klasa (*hoi mésoi*): „Bjelodano je dakle kako je najbolje državno zajedništvo sastavljeno od građana srednjeg staleža, i onim se državama može dobro upravljati u kojima je srednji stalež mnogobrojan i snažniji od oba ostala [staleža] u najvećoj mjeri” (Aristot. Pol. 1295b34-37).

Iz oblika miješanih ustava antičke Grčke, kao anticipacija ili neka vrsta inspiracije, iznikao je puno kasniji sustav podjele vlasti. Ipak, već rani oblici vladavine u grčkim polisima smanjili su utjecaj i moć monarhističke vladavine kraljeva, dijeleći u Sparti moć najprije na pola – na dva kralja, a onda dalje raspoređujući moć na više članova aristokratske elite:

Novi sustav upravljanja bio je stoga dobar za polis u cjelini, ali posebno dobar za velike zemljoposjednike koji su postali upravljači, kao i za sve dominantne skupine u ljudskoj povijesti, oni su težili očuvanju svoje ekonomske i političke moći (Pomeroy, 2014: 63).

U slučaju Sparte izvršna vlast je bila u rukama dviju kraljevskih obitelji (*basileis*) različitog rodoslovlja (jedan iz loze Agijada, a drugi iz loze Euripontida), ali podjednakog autoriteta i važnosti zaduženja – jedan je bio u vojnom pohodu dok je drugi upravljao domaćim poslovima, radi izbjegavanja moguće anarhije: „jedan kralj je bio glavni zapovjednik vojske dok je drugi nadzirao domaće poslove i preuzimao ulogu vođe ako bi drugi kralj bio ubijen” (Pomeroy, 2014: 114). Moglo bi se reći da je monarhija bila netipična za grčke polise, dok je u Sparti bila ne samo monarhija nego je postojala dijarhija (Bayliss, 2022: 32), unutar koje su kraljevi imali ograničenu moć upravljanja i bili podložni sankcijama drugih dijelova vlasti, u trajnoj nesigurnosti i bez privilegiranog položaja. Kraljevi su čak morali, pred eforima, u gotovo ponižavajućem uvjetu opstanka na vlasti svaki mjesec polagati zakletvu da će vladati prema državnim zakonima. Ovaj propis ukazuje kolika je bila razina povjerenja prema kraljevima u njihovom eventualnom posezanju prema tiraniji. Drugi izvršni dio vlasti sačinjavala je skupina od pet nadglednika, efora (*éphoroi*), koji su imali jednogodišnji mandat, oni su bili birani iz različitih unutrašnjih podslojeva spartijata, možda aklamacijom kao kod Vijeća starijih – iako nije točno poznato kako, u svakom slučaju su birani među muškarcima starijima od 30 godina. Izbor efora sličio je na

demokraciju jer su se efori imenovali iz cijelog naroda ... no to je značilo da „imaju vlast u najvažnijim pitanjima, a dolaze iz cjelokupnoga puka, tako te je to poglavarstvo zapadalo često i veoma siromašne ljude, koji zbog svojega siromaštva bijahu podmitljivi” (Aristot. Pol. 1270b7-9), zbog čega je njihovo vladanje bilo povezano sa sumnjom na koruptivno ponašanje (Powell, 2003: 102). Skupu starijih od 30 godina koji su birali Vijeće starijih predsjedao je efor. Bez navođenja metode izbora efora Aristotel takve izbore smatra neozbiljnim: „Uz to, izbor kojim postavljaju starješine prema takvoj prosudbi djetinji” (Aristot. Pol. 1271a9-10). Zadatak efora, također, uključivao je jednom godišnje poziv spartijatima na rat protiv helota (Bayliss, 2022: 36) kako bi se kontrolirao njihov broj i otupila volja za mogućom pobunom. Uvođenje *eforata* također se pripisivalo Likurgu, no vjerojatnije je da ima porijeklo iz vladavine kralja Teopompa iz 8.-7. st. pr. Kr. (Aristot. Pol. 1313a) i/ili Polidora (Kõiv, 2005: 242).

Efori su nadzirali djelovanje kraljeva (dvojica su uvijek pratila kralja koji je bio u vojnom pohodu), bili su suci u određenim važnim predmetima i predsjedali skupštinom (*ekklêsia*) i Vijećem starijih (*gerousía*). Vijeće starijih je bio oligarhijski element u spartanskoj miješanoj vladavini jer je mala skupina pojedinaca imala doživotnu vlast, a u nju su ulazili ugledni, dakle moćni muškarci koji su trajno imali najveće ovlasti i moć. Skupština koja se sastajala jednom mjesečno (za vrijeme punog mjeseca) uključivala je sve odrasle muškarce spartijate. Tu su se bez rasprave donosile odluke o prihvatanju prijedloga Vijeća starijih, koji su bili jedna vrsta vlade prema današnjim mjerilima. Vijeće starijih izvorno se sastojalo od 30, a kasnije od 28 muškaraca (Plut. Lyc. 5.7) starijih od 60 godina izabranih doživotno na tu funkciju uz dodatak dvaju kraljeva neovisno o njihovoj starosti, aklamacijom koja je ‘mjerila’ glasnoću uzvika odobravanja kandidatima. Glasanjem aklamacijom ponekad se nije koristilo, kao prilikom odluke o ratu s Atenom 432. god. pr. Kr. kada su se ipak prebrojavao broj onih koji su bili za ili protiv, zbog važnosti odluke. Unatoč deklarativnoj demokracičnosti izbor u *gerousía*, što je bila najveća moguća čast i što je predstavljalo stvarnu i trajnu moć, u stvarnosti je izbor bio rezerviran za pripadnike vodećih spartijatskih obitelji. Vijeće starijih je kontroliralo skupštinu i raspravljalo najteže sudske postupke – to su oni koji su mogli završiti oduzimanjem građanskih prava, izgonom ili smrtnom kaznom: „Vrijedna divljenja je i zaštita koju je pružio starosti dobrih ljudi. Jer je uredba kojom je starješine postavio za suce u suđenjima za smrtnu kaznu uzrokovala da se starost više poštuje od pune snage muževnosti” (Xen. Const. Lac. 10.2). Ovaj sustav je postojao barem u razdoblju između 480. i 366. g. pr. K. U sustavu raspodjele moći, u konačnici, moć je pretežno bila u rukama *gerousía*, u jednom povijesnom trenutku i *efora*

koji su postali moćniji od kraljeva, kao u slučaju Epitada koji je promijenio zakon o neotuđivosti dodijeljenog zemljišta.

Sparta je bila uređena zajednica usmjerena zadržavanju privilegija vladajućih spartijata koji su demokratskim sudjelovanjem u skupštini barem odobravali odluke Vijeća starijih i kraljeva, također su imali visoko vjerovatu mogućnost nadgledanja provođenja zakona biranjem u eforat. Drugi stanovnici Sparte bili su diskriminirani u ekonomskom i političkom smislu, bez mogućnosti sudjelovanja.

ZAKLJUČNO

Spartansko društvo je sebe doživljavalo pravednim, tako se Likurgu pripisuje briga za pravednost vladavine koja bi koristila svima unutar zajednice:

Kao odgovor čovjeku koji je postavio pitanje kako bi itko mogao vladati u sigurnosti bez zaštite tjelesnog stražara, rekao je: 'Ako netko vlada svojim podanicima kao što očevi vladaju svojim sinovima' (Plut. Mor. 208B2).

Platon, koji je inspiraciju za svoje političke ideje u velikoj mjeri nalazio u Sparti, mislio je da bi zajednica u polisima trebala biti uređena prema načelu pravednosti i zakonitosti. Kod Platona pravednost je vrlina koja se sastoji iz usklađenog djelovanja svih dijelova duše u izvršavanju njezinih zadataka (Kokić, 2015: 155), a duša je svojom strukturom istovjetna državi u kojoj bi njezini slojevi trebali usklađeno djelovati ostvarujući pravednost. Pravednost je opća vrlina koja se ne sastoji u vladavini fizički ili ekonomski jačih, niti se može slijediti Trazimahova tvrdnja kako oni stvaraju zakone – „Ja (Trazimah) tvrdim da pravednost nije ništa drugo nego korist jačega” (DK 85.B.6a) – jer se pravda ne sastoji u udovoljavanju prohtjevima jačega kojemu slabiji moraju služiti. Ipak, razlike u državi moraju postojati, kao i višeslojnost koja je potrebna zbog različitih potrebnih poslova i potreba u zajednici, različite klase i njihova zasebna uloga i položaj je nužna pretpostavka njezinog uspješnog funkcioniranja. Usklađivanje višeslojnosti pravednom raspodjelom moći može se činiti kao nužna pretpostavka očuvanja zajednice, no nije dokaziva pretpostavka da je propast Sparte, kao i drugih političkih zajednica kroz povijest, uzrokovana nepravednim političkim odnosima. Podjednako tako, ne može se dokazati ni tvrdnja da je takva raspodjela moći suvišna ili nekorisna za opstanak političke zajednice – ona je korisna za izgradnju pravedne zajednice u kojoj svi njezini dijelovi usklađeno funkcioniraju ispunjavajući svoju svrhu. Uvjerljivijim se čini tvrdnja da miješani oblik vlasti kakav je bio u Sparti, s visokorazvijenim oblikom diobe moći, nije uspio

polis očuvati te da raspodjela političke moći ne može jamčiti očuvanje čak ni pravednih političkih odnosa – nego da ontogenija i rodoslovlje konkretne zajednice i njezin povijesni kontekst nužno vode političkom kraju svaki oblik političkog udruživanja u konkretnom povijesnom trenutku, jer je takav po svojoj naravi uvijek privremen. Sparta je paradigma ovih pravilnih procesa, sličnih zakonu.

LITERATURA

- Aristotel. 1988. *Politika*. Zagreb, Globus/Sveučilišna naklada Liber.
- Batarelo Kokić, I., Kokić, T. 2021. Obrazovno-političke postavke u Europskoj uniji: što o obrazovanju možemo naučiti od Sparte i Atene? *Nova Prisutnost*, 19 (3) 541-557. Doi: <https://doi.org/10.31192/np.19.3.5>
- Bayliss, J. Andrew. 2022. *The Spartans: A Very Short Introduction*. Oxford, Oxford University Press.
- Diels, Hermann. 1983. *Predsokratovci. Fragmenti*. Svezak I. Naprijed, Zagreb.
- Ducat, Jean. 2006. *Youth and Society in the Classical Period*. Swansea, The Classical Press of Wales.
- Hansen, Mogens Herman. 2010. The Mixed Constitution versus the Separation of Powers: Monarchical and Aristocratic aspects of Modern Democracy. *History of Political Thought*, 31 (3) 509-531.
- Herodotus, 2025. *The Histories* (Hdt 8) (9.5.2025).
- Raspoloživo na URL: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:-tlg,0016,001:8>
- Homer. 1921. *Ilijada*. Preveo i protumačio Tomo Maretić. Zagreb, Izvanredno izdanje Matice hrvatske.
- Isaeus. 2013. *The Speeches of Isaeus in Causes Concerning The Law of Succession to Property at Athens: With Critical and Explanatory Notes*. William Wyse (ur.), Cambridge, Cambridge University Press.
- Kokić, Tonći. 2015. *Pregled antičke filozofije*. Zagreb, Naklada Breza.
- Köiv, Mait. 2005. The Origins, Development, and Reliability of the Ancient Tradition about the Formation of the Spartan Constitution. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 54 (3) 233-264.
- Pausanias. 1918. *Pausanias Description of Greece with an English Translation*. Translated by W. H. S. Jones, Litt. D., and H. A. Ormerod, M. A., in 4 Volumes. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd.
- Platon. 1983. *Država*. Beograd, Beogradski izdavačko grafički zavod.
- Plutarch. *Plutarch's Moralia. In fifteen volumes. Part III*, 1961. Preveo na engleski jezik Frank Cole Babbitt, Cambridge Massachusetts, Harvard University Press.
- Plutarch. *Plutarch's Lives*. 1914. Preveo na engleski jezik Bernadotte Perrin. Cambridge, MA. Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd.

-
- Pomeroy, B. Sarah; Donlan, Walter; Burstein, M. Stanley; Tolbert Roberts, Jennifer. 2014. *A Brief History of Ancient Greece*, Oxford, Oxford University Press.
- Powell, Anton, 2003. *Athens and Sparta. Constructing Greek Political and Social History from 478 BC*, London, Routledge.
- Trimidas, George. 2024. A political economy perspective of the constitution of ancient Sparta: conflict resolution, credibility, and stability. *Constitutional Political Economy* (36): 44–67, <https://doi.org/10.1007/s10602-024-09453-0>
- Xenophon. 1968. *Xenophontis opera omnia*, vol. 1. Oxford, Clarendon Press. 1900 (repr. 1968).
- Xenophon. 1925. Xenophon in Seven Volumes, 7. E. C. Marchant, G. W. Bowersock, tr. *Constitution of the Athenians*. Harvard University Press, Cambridge, MA; William Heinemann, Ltd., London.

TONČI KOKIĆ

University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences,
CroatiaSEPARATION OF POWER IN SPARTA:
INSUFFICIENT FOR SURVIVAL

Abstract: The separation of powers into legislative, executive and judicial branches is a fundamental assumption of modern political systems of democratic states. The key intention of the separation of powers is to distribute functions and persons in order to avoid the concentration of power and the possible tyranny of a small group or one man, as well as the survival of the community. Anticipations of this theory are in the ancient Greek polis, where there were mixed constitutional types that included elements of monarchy, oligarchy and democracy – a specific example of such a constitutional mixture is Sparta. The Spartan highly developed and sophisticated political system included forms of mixed rule, with mutual control of office holders and persons in power, and a clear political goal of preserving the existing socio-economic position of members of different social classes. Spartan society was based on unjust inherited relations in which one class enjoyed the results of the work of other classes, in the end such a system led to a shortage of population, especially soldiers from the ruling class, and Sparta collapsed. The thesis that the downfall of Sparta was caused by unjust relations is not easily provable, nor is the thesis that the division of political power is useless for the survival of the state – the author considers the thesis that a mixed form of government, the division of power, is a useful political tool that does not guarantee the preservation of a political community even when it is just, more convincing – but rather that the ontogeny and genealogy of a specific political community and the historical context necessarily lead to a political end for every form of political association in a concrete historical sense, because such is always by its nature temporary.

Keywords: ancient philosophy, mixed constitution, polis, separation of power, Sparta

Primljeno: 30.6.2025.

Prihvaćeno: 5.9.2025.